

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (ATA 122)

9.Ders

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Haftanın Hedefi

Bu hafta, Atatürk Dönemi Dış Politikasındaki Türk-Fransız ilişkileri, Balkan Devletleriyle ilişkiler, Ortadoğu Devletleriyle olan ilişkiler, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişi ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi anlatılacaktır.

1-Türk-Fransız ilişkileri

2.Balkan Devletleriyle ilişkiler

3.Ortadoğu Devletleriyle ilişkiler

4.Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girişi (18 Temmuz 1932)

5.Montrö Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

1. Türk-Fransız İlişkileri

Lozan Konferansı'ndan sonra Türk-Fransız ilişkilerini belirleyen temel mesele Türkiye-Suriye sınırının tespiti olmuştur. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'nın 8. maddesine göre, antlaşmanın imzalanmasından bir ay sonra, Fransa'nın mandası altındaki Suriye ile Türkiye arasındaki sınırın çizilmesi için bir karma komisyon kurulması kararı alınmıştı. Komisyon ancak 1925 Eylül'ünde kurulabildi, fakat bazı anlaşmazlıklar ortaya çıktı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Anlaşmazlıkları gidermek üzere tarafların bir araya gelmesinden sonra Türkiye-Suriye sınırı belirlenirken, taraflar aralarındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ve taraflardan birine silahlı bir saldırı halinde, diğerinin tarafsız kalması konusunda mutabakata varıldı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Antlaşma, 18 Şubat 1926'da parafe edilmiş ancak Fransa hemen imzaya yanaşmamıştı. Fransa Türkiye-İngiltere arasındaki "Musul" anlaşmazlığının çözülmesini beklediğinden işi yavaştan alıyordu. Musul meselesinin çözümünden sonra Fransa, 30 Mayıs 1926'da antlaşmayı imzaladı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye'deki Fransız misyoner okullarının durumu, Türk-Fransız ilişkilerini etkileyen bir diğer mesele idi. Türk Hükümeti'nin hazırladığı bir yönetmeliğe göre, yabancı okulların tümünde okutulması zorunlu olan tarih ve coğrafya derslerinin Türk Öğretmenler tarafından ve Türkçe okutulması şartı kabul edilmişti. Fransa'nın ısrarlı itirazlarına rağmen, Türkiye Fransa'yı bu işe karıştırmayarak yönetmeliği uygulamaya koydu.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye ile Fransa arasında Osmanlı Borçları'nın ödenmesi konusu da bir sorun teşkil ediyordu. Osmanlı Devleti'nin en fazla borçlandığı ülke Fransa idi. Lozan Konferansı'nda borçların ödenme biçiminin tespiti, Türkiye ile borçlu olunan ülke arasındaki karşılıklı görüşmelere bırakılmıştı.

13 Haziran 1928'de Fransa ile imzalanan bir antlaşma ile borcun miktarı ve ödeme şekli belirlendi. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle Türkiye borç ödemelerinde güçlükler yaşamış ve Amerika'nın moratoryum (borç erteleme) ilan etmesi üzerine Türkiye de ödemeleri ertelemek istemiştir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Fransa'nın itirazı üzerine görüşmeler yeniden başlamış ve Paris'te 22 Nisan 1933'te yeni bir borç sözleşmesi imzalanmıştır. Borçlar konusunun çözülmesinden sonra Fransa ile Adana-Mersin Demiryolu'nun millileştirilmesi sırasında bazı sorunlar yaşanmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türk Hükümeti, Osmanlı'nın yabancı sermayeye ve işletmecilere işletme garantisi ve önemli haklar vererek sattığı demiryollarının millileştirilmesi faaliyetleri sırasında bir Fransız şirketi tarafından işletilen Adana-Mersin Demiryolu' nu satın almak istemiş ancak Fransa'nın itirazlarıyla karşılaşmıştır. Fransa'nın itirazlarına rağmen Adana-Mersin Demiryolu Haziran 1929'da Türkiye tarafından satın alınmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Fransa ile aramızda bütün bu meselelerin halledilmesinden sonra 1939 yılına kadar iki devlet ilişkilerini belirleyen temel mesele Hatay'ın (İskenderun Sancağı) statüsü olmuştur. Misak-ı Milli sınırları içerisinde bulunan İskenderun Sancağı'nda Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921) ile özel bir idare kurulmasına izin verilmişti.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Fransa'nın mandaterliği altındaki Suriye'nin, 1936'da bağımsız olması üzerine İskenderun sancağının durumu gündeme geldi. Fransa Sancağın Suriye'ye bırakılmasını istiyordu. Türkiye buna itiraz ederek, 9 Ekim 1936'da Hatay'a bağımsızlık verilmesini istedi. Fransa bu konuda yetkisi olmadığını beyan ederek meselenin Milletler Cemiyeti'ne havale edilmesini teklif etti.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye bu teklifi kabul etti. Milletler Cemiyeti konuyu, 18 Aralık 1936 tarihinden itibaren görüşmeye başladı. 29 Mayıs 1937'de İngiltere'nin Türkiye'yi desteklemesi üzerine yapılan bir antlaşma ile İskenderun sancağında ayrı bir statü oluşturuldu. Buna göre Sancak dışişlerinde Suriye'ye bağlı kalacak ancak iç işlerinde bağımsız, bir anayasaya sahip, resmi dili Türkçe olan ayrı bir statüye sahip bölge olarak tanınacaktı. Aynı zamanda Milletler Cemiyeti'nin gözetiminde bulunacaktı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye ile Fransa aralarında bir anlaşma yaparak, İskenderun Sancağının toprak bütünlüğünü birlikte güvence altına alacakları ve sancağın bundan böyle "Hatay" adıyla anılması konusunda mutabakata vardılar.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Fransız yetkililerinin Anayasa çalışmaları sırasında zorluklar çıkarması ve bazı tahrik edici olayların gelişmesi üzerine ilişkiler tekrar gerilmişti. Ancak 1938'de Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi, Fransa'nın Türkiye'ye karşı yumuşamasına yol açtı ve 4 Temmuz 1938'de bir Dostluk Antlaşması imzalandı. Aynı yılın Ağustos ayında yapılan seçimlerde 40 mebusluktan 22'sini Türkler almıştı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Mebusların hepsi Meclis'te Türkçe yemin ettiler. Türkçe adıyla Meclis Sancağa "Hatay Devleti" adını verdi. Eylül 1938'de kurulmuş olan Hatay Devleti yaklaşık olarak bir yıllık bağımsız bir devlet olarak yaşamını sürdürdü ve Hatay Meclisi, 29 Haziran 1939'da yaptığı son toplantısında Anavatan'a katılma kararı aldı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

2. Balkan Devletleriyle İlişkiler

Türkiye, Lozan Antlaşması sonrasında Balkan ülkeleri ile dostane ilişkiler kurmaya özen göstermiş, diplomatik ilişkilerinde savaş yıllarından kalan sorunların bir an evvel çözümünden yana bir tutum sergilemiştir. Türkiye'nin Balkan devletlerine bakışında bölgenin stratejik önemi ile tarihi ve kültürel bağların varlığı belirleyici olmuştur.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

18 Ekim 1925'te Bulgaristan ile dostluk antlaşması imzalanmış ve Türk-Bulgar ilişkilerine yeni bir yön verilerek iktisadi, sosyal, kültürel ve hukuksal bağları güçlendirecek yeni antlaşmaların imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Dostluk antlaşması ve ona bağlı genel protokolle Bulgaristan'daki Türk azınlığın hakları korunarak garanti altına alınmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye ve Yunanistan arasında diplomatik ilişkilerde yaşanan yakınlaşma Balkanlar'da birlik oluşturma fikrini doğurmuş ve Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, Romanya, Arnavutluk ve Bulgaristan'ın katılımıyla 1930'da Atina'da Birinci Balkan Konferansı toplanmıştır. Ekim 1931'de İstanbul'da, Ekim 1932'de Bükreş'te, Kasım 1933'te Selanik'te olmak üzere bu konferanslar her yıl tekrarlanmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin yakınlaşmasından rahatsızlık duyan Bulgaristan'ın endişelerini gidermek üzere Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras 22 Eylül 1933'te Sofya'yı ziyaret etmişler ve Türk-Bulgar tarafsızlık Antlaşması beş yıl süreyle uzatılmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Öte yandan Almanya'da Hitler'in Nazi Partisi'nin iktidar olması, Balkanlar'da Alman ve İtalyan baskısının artması, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ve Avrupa'da yaşanan revizyonist gelişmelerden kaynaklanan ortak tehlike, bölge ülkelerinin işbirliğini zorunlu hale getirmişti. Bunun üzerine Atina'da toplanan Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya bir Balkan Paktı hazırlanması ve her yıl dışişleri düzeyinde toplantılar yapılarak Balkan uluslarının ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel işbirliğini sağlayacak politikalar üretilmesi kararı aldılar.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Bu gelişmelere ek olarak Türkiye ile Romanya arasında 17 Ekim 1933'te Ankara'da "Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Anlaşması", Türkiye ile Yugoslavya arasında 27 Kasım 1933'te Belgrad'ta "Türkiye-Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Anlaşması" imzalanmıştır.

Balkan ülkeleriyle Türkiye arasında başlayan yakınlaşma süreci 9 Şubat 1934'te Balkan Paktı'nın imzalanmasını sağladı. Balkan Paktı'nın imzalanabilmesinde Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan dostluk ilişkilerinin etkisi büyük olmuştu.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan Balkan Paktı'yla Balkanlarda barışın kurulması, ülkelerin birbirlerinin toprak bütünlüklerine saygı duymaları konusunda anlaşma sağlanıyordu. Bulgaristan ve Arnavutluk'un katılmadığı Balkan Birliği ne yazık ki uzun ömürlü olamamıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Hitler'in Avrupa'da ve İtalya'nın Akdeniz'de etkili olmaya başlaması üzerine Balkan devletleri güvenliklerini sağlamak üzere Balkan Antantı dışında çözümler aramaya koyulmuşlardır. Türkiye, tehlike arz eden Boğazların statüsünü kendi tezine uygun olarak belirlemek üzere 1936'da Montrö Sözleşmesi'ni imzalayarak Boğazları garanti altına almıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Yugoslavya ve Yunanistan, İtalya'nın güçlenmesi üzerine İtalya'ya tavırlarını yumuşatmış ve Balkan Antantı ilkelerinden uzaklaşmaya başlamıştır. 1939'dan itibaren Balkanlarda ve dünya ölçeğinde gelişen olaylar neticesinde Balkan Antantı fiilen sona ermiştir. 1940'ta son toplantısını yapan Balkan Antantı ülkeleri, II. Dünya Savaşı'nın Balkanları da vurması nedeniyle bir daha toplanamamıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

3. Ortadoğu Devletleriyle İlişkiler

İtalya'nın 1935'te Habeşistan'ı (Etiyopya) işgali, Doğu Akdeniz'deki İtalyan tehlikesini belirgin hale getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye İngiltere ile yakınlaşmış, diğer taraftan da bölge ülkeleriyle birlik kurma politikası gereği Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme çabası içerisine girmiştir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye, Atatürk önderliğinde yürütülen ve Misak-ı Milli sınırları dışına göz dikmemiş dış politikasıyla bölge devletlerine güven verirken Türkiye'nin uluslar arası alanda itibarını da artırmıştı. Bu politika Türkiye'nin Balkan devletleri, Rusya, İran, Irak ve Afganistan ile dostane ilişkiler geliştirmesine yol açarken, Akdeniz'de İtalya ve diğer devletlerle ilişkileri dengede tutmasına da olanak sağlamıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Öte yandan Türkiye, yeni tehlikeler karşısında kurduğu ittifaklarla ülke bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyacak önlemleri almaktan geri durmamıştır. Atatürk döneminde yürütülen ittifak politikasının temel ilkeleri eşitlik ve hakkaniyet olmuştur. Nitekim büyük devletlerle kurduğu ilişkilerde de hukuki bakımdan mutlak eşitlik ilkesini olmazsa olmaz koşul görmüştür.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde yabancılar ve azınlıklar Osmanlı'nın Müslüman vatandaşlarının sahip olmadığı haklardan faydalanır hale gelmişti. Bu nedenle Milli Mücadele yıllarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki süreçte dış ilişkilerde egemenlik ve eşitlik en önemli ilke kabul edildi.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Bu anlayışla Türkiye, Ortadoğu devletleriyle Osmanlı Devleti döneminde kurulan ilişkilerden farklı olarak, devletlerin bağımsızlığına saygılı ve eşit koşullarda yeni ilişkiler kurmuştur. Ortadoğu devletleriyle imzalanan Sadabat Paktı ise bu yeni ilişkilerin sembolü haline gelmiştir. İtalya'nın bölgedeki yayılmacı emelleri karşısında, 2 Ekim 1935'te İran'ın girişimleriyle Türkiye-İran-Irak arasında Cenevre'de bir anlaşma parafe edilmiştir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Bölgesel işbirliğinin daha da güçlendirilebilmesi için, Türkiye'nin öncülüğünde İran, Irak, Afganistan ve Türkiye arasında Tahran'da Sadabat Sarayı'nda, 8 Temmuz 1937 yılında Sadabat Paktı imzalanmıştır. Anlaşma, TBMM tarafından 14 Ocak 1938'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Beş yıllık bir süre için imzalanan bu antlaşmayla taraflar, Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellog Paktı'na bağlı kalmayı, birbirlerinin içişlerine karışmamayı, ortak sınırlara saygılı olmayı ve birbirlerine karşı herhangi bir saldırı girişiminde bulunmamayı taahhüt etmişlerdir. Ancak bu Pakt karşılıklı yardım ve askeri yükümlülükleri kapsamamıştır. Sadabat Paktı ile Türkiye, Batı'dan ve Doğu'dan bir güvenlik sistemi kuruyor aynı zamanda bölge barışını sağlamış oluyordu.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

II. Dünya Savaşı sonrasına kadar geçerliliğini sürdüren bu ittifak, 1955'te Bağdat Paktı'nın kurulması ile önemini kaybetti. Afganistan'da 1979'da yeni rejimin kurulması ve 1980'de yaşanan İran-Irak Savaşı'ndan sonra Pakt fiilen yürürlükten kalkmıştı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

4. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girişi (18 Temmuz 1932)

Dünya barışının korunması ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla I. Dünya Savaşı'nın galibi olan devletler tarafından 25 Ocak 1919 tarihinde, Paris'te Milletler Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Akvam) kurulmasına karar verilmişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Cemiyet, Birleşmiş Milletler adını aldı. "Milletler Cemiyeti" uluslararası toplumsal örgütlenmeyi sağlamak üzere kurulmuş, evrensel ve çok kapsamlı, ilk uluslararası siyasal örgüttür. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi, Versay (Versailles) Antlaşması'nın bir parçası olarak görüldü ve 10 Ocak 1920'de onaylanarak yürürlüğe girdi.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

İlk kez Wilson İlkeleri'nde bahsi geçen ve Birleşik Amerika'nın teşvikleriyle kurulan Cemiyet'e Amerika üye olmamıştı. Amerika'nın Cemiyet'e üye olmaması Cemiyet'in evrensellik iddiasını zaafa uğratmakla kalmamış, saldırgan ülkeler karşısında etkin bir tavır almasını da zorlaştırmıştır. Sovyet Birliği de 1934 yılına kadar Cemiyet içinde yer almamıştır. Bu iki büyük gücün Cemiyet'in dışında kalması, İngiltere ve Fransa'nın etkinliğini artırarak Milletler Cemiyeti'nin İngiliz ve Fransız çıkarları doğrultusunda kararlar alan bir cemiyete dönüşmesine yol açtı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Cemiyet 1932'de Japonya'nın Mançurya'ya saldırısı ve İtalya'nın 1935-36'da Etiyopya'yı işgali olayları karşısında etkisiz kalarak, hedeflenen dünya barışını sağlamakta güçsüzlüğünü ortaya sermişti. 1933'te Hitler Almanya'da iktidara gelmesinden sonra Cemiyet'ten ayrıldığını ve Versay Antlaşması'nı tanımadığını ilan etti. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırısı, ardından Fransa ve İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaş ilan etmesi, Cemiyet'in kurmak istediği uluslararası sistemi çökertmişti.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

1930'lardan itibaren hızla değişen dünya şartlarında, savaş mağlupları da Cemiyet'e alınmaya başlanmıştı. Aynı dönemde Batı ile yeni ilişkiler kurmaya başlayan Türkiye, Cemiyet'e girmek için herhangi bir girişimde bulunmayarak, Cemiyet'in Türkiye'yi davet etmesini bekledi. Bu strateji, siyasi, askeri ve ekonomik varlığı göz önünde bulundurularak üyelik teklif edilecek olan Türkiye'nin Cemiyet içindeki itibarını artıracaktı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

18 Temmuz 1932'de yapılan davet üzerine Türkiye Milletler Cemiyeti'ne katılım başvurusunu yaptı ve üye ülkelerin oy birliği ile başvuru kabul edildi. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişi baş müttefik Sovyetler Birliği'yle ilişkilerimizi etkilemiş ancak Almanya'nın ve Japonya'nın saldırgan politikaları nedeniyle Sovyetler Birliği de 1934'te Milletler Cemiyeti'ne katılmıştı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Milletler Cemiyeti'ne üye olmadığı dönemde de, Cemiyet'in dünya barışını sağlamaya yönelik temel ilkesine aykırı hareket etmemiş olan Türkiye, üye olduktan sonra da barışçı dış politikasını sürdürmüş ve Cemiyet misakına sadık kalarak alınan kararları uygulamıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

5. Montrö Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

Lozan Antlaşması ile birlikte imzalanan Boğazlar Sözleşmesi'nin getirdiği sınırlamalardan dolayı Türkiye gittikçe artan bir endişe içine düştü. Sözleşmenin imzalanması sürecinde, dünyanın silahsızlanmasına dair ümit besleyen Türkiye, Boğazlardaki egemenlik kısıtlamalarına fazla direnmemişti. Ancak 1920'li yılların sonunda silahlanma yarışının başlaması ve devletlerin adım adım yeni bir dünya savaşına doğru sürüklenişi, Türkiye'nin Boğazların güvenliği konusundaki çabalarını hızlandırdı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Lozan'da imzalanan sözleşmeye göre Boğazların silahlardan arındırılması, Türkiye'nin güvenliği bakımından önemli bir sorun yaratmaktaydı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Sözleşme Misak-ı Milli kararlarına uymadığı gibi, Türkiye'yi tam yetkili de kılmıyordu. Kurulan Boğazlar Komisyonu askerden arındırılmış ve silahsızlaştırılmış olan Boğazlardan geçişleri kontrol ediyor ve bu geçişlerle ilgili olarak Milletler Cemiyeti'ni bilgilendiriyordu. Her ne kadar Türkiye'ye karşı olabilecek bir tehlike durumunda, Milletler Cemiyeti (özellikle İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya) garanti vermişlerse de bu güvence yeterli değildi. Bu koşullar altında Türkiye haklı olarak Boğazların statükosunun değiştirilerek bölgenin güvenliğinin sağlanmasını istiyordu.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Türkiye, Lozan Antlaşması'nı imzalayan devletlere, 10 Nisan 1936'da birer nota göndererek Avrupa'nın değişen koşullarına dikkat çekerek, Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak ve bu yöndeki endişelerini giderecek yeni bir antlaşmanın yapılmasını istedi.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Boğazların statüsü ve gemilerin geçiş şartnameleriyle yakından ilgilenmiş olan İngiltere, Türkiye'yi haklı bularak değişiklik isteğini destekledi. Ardından Balkan Antantı Daimi Konseyi de 4 Mayıs 1936'da aynı doğrultuda bir karar aldı. Bu gelişmeler üzerine sözleşmeye imza koyan diğer devletler de Türkiye'nin isteğini haklı buldular. 22 Haziran 1936'da, İsviçre'nin Montrö (Montreux) kentinde bir konferans düzenlendi.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Bir aya yakın süren görüşmeler neticesinde, Boğazların statüsü değerlendirilerek, Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 20 Temmuz 1936 günü "Montrö Boğazlar Sözleşmesi" imzalandı. Sözleşmenin yürürlük süresi 20 yıl olarak tespit edildi. Yürürlük süresinin sona ermesinden en az iki yıl önce taraflar sözleşmenin feshini istemezlerse kendiliğinden yürürlük süresi uzayacaktı. Taraflardan feshetme talebi gelmediği için sözleşme günümüzde hâlâ yürürlüktedir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle, uluslar arası boğaz komisyonu kaldırılarak Boğazların güvenliği Türkiye'ye bırakılıyordu. Barış dönemlerinde ve Türkiye'nin taraf olmadığı savaş hallerinde ticaret gemilerinin geçişi serbest, savaş gemilerinin geçişi belirli şartlara bağlıydı. Aksi halde, yani Türkiye taraf olduğu savaş halinde ise savaş durumunda olmadığı devletlerin gemilerine belirli şartlarda geçiş hakkı tanıyacaktı. İsteğe bağlı kılavuz alma hizmeti hariç, Boğazlardan geçişlerden ücret alınmayacaktı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Ayrıca, Karadeniz'de kıyısı bulunan devletlerin güvencesi için de tedbirler alınmıştı. Yabancı devletlerin Karadeniz'e geçirebilecekleri, burada bulundurabilecekleri savaş gemilerinin tonajı, büyüklükleri ve cinsleri sınırlandırılmıştı.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Günümüzde halen yürürlükte olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, "Acaba Montrö Sözleşmesi deliniyor mu" haberleriyle gündemi zaman zaman işgal etmektedir. Yabancı gemilerin Karadeniz'de kalma süreleri, tonajları, yüklerinin cinsi gibi konular sözleşmeyi gündemde tutarken son dönemde Boğazlarda Türkiye için çeşitli endişeler de ortaya çıkmıştır

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2)

Özellikle İstanbul Boğazı'nda yaşanan ve büyük tehlike arz eden kazaların çoğunun "kılavuzluk hizmetinin " alınmayışından kaynaklanması, kazaların tarihi dokuyu zedeleyerek, can, mal ve çevre güvenliğini tehdit eder boyutlara ulaşması, sözleşmenin yeniden gündeme gelmesini sağlayacak ortamın oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

